

Qosimov Mirjalol

Talaba, Buxoro Davlat Pedagogika institute

***Annotatsiya.** Ta'lim sohasidagi islohotlardan bosh maqsad – mamlakatimizda moddiy farovonlikni ta'minlash, ta'lim va tarbiyaning demokratik, insonparvarlik tamoyillarini qaror toptirish, xalqimizning tarixiy an'analari va urf-odatlari, shuningdek, umumbashariy qadriyatlar asosida ta'lim mohiyatini tubdan o'zgartirish va shu maqsadda iqtisodiy jamoalar tashabbuskorligiga keng imkoniyatlar ochish, yaratuvchilarni va mehnat jamoalarini har tomonlama rag'batlantirish hisoblanadi. Ushbu maqolada iqtisodiy savodxonlikni rivojlantirishning metod va shakllari haqida so'z yuritiladi.*

***Kalit so'zlar:** iqtisodiyot, iqtisodiy savodxonlik, jamiyat, tafakkur, metodlar, shakllar.*

Kirish

Hozirgi kunda o'ziga xos ijodiy tafakkurga ega bo'lgan, iqtisodiy savodxon talabaning fazilatlarini belgilash juda muhimdir. Jamiyatning noiqtisodiy OTM talaba-bitiruvchilariga qo'yayotgan yangi ijtimoiy talabi bu - yuksak iqtisodiy savodxonlik va uning negizida shakllanadigan yangi ijodiy tafakkurdir. Iqtisodiy savodxonlik muammosini butun ko'lami bilan to'liq tasavvur qilish uchun uni o'rganishga tizimli yondashuvni ta'minlash zarur. Biz jarayon va hodisalarga tizimli yondashishga tayangan holda iqtisodiy savodxonlikni ma'naviy savodxonlik va umuman, ijtimoiy savodxonlikning tarkibiy qismi sifatida o'rganamiz. Bunday yondashuv o'rganilayotgan iqtisodiy savodxonlik tushunchasining umumiy va o'ziga xos xususiyatlarini, qandaydir alohida jihatlarini aniqlash imkonini bepadi. Bu hol yangi iqtisodiy tafakkur

sharoitida talabalarga iqtisodiy savodxonlikni rivojlantirish komponentlari o'rtasidagi aloqalar va munosabatlarni aniqlash va tahlil etish imkonini beradi.

Asosiy qism

Uzluksiz ta'lim tizimini joriy etishning alohida xususiyatlaridan biri ta'limning mustaqil turi sifatida o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining kiritilishi hisoblanadi. Bu bozor iqtisodiyoti sharoitida faoliyat ko'rsatadigan malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga yo'naltirilgandir. Kasb-hunar ta'limida umumkasbiy bilim asoslarini chuqur o'rgatish orqali talabalarni iqtisodiy faoliyatga tayyorlash va ularda amaliy malakalarni rivojlantirish kabi muhim vazifalar amalga oshiriladi. Xalq xo'jaligiga raqobatbardosh mutaxassislar etishtiruvchi kasb-hunar ta'limi muassasalarida tayyorlanadigan kadrlarni, ya'ni bevosita iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanadigan ijodkor kichik mutaxassis (tadbirkor, tijoratchi, texnik-arxitektor, kompyuter-dizayneri, plakatchi-rassom va ratsionalizator-ixtirochi) larni kasbiy tayyorlashda iqtisodiy ta'lim muhim o'rin tutadi. Zotan, zamonamizning buyuk iqtisodchilari ham talabalik yillarida maktab partasida o'tirib, kasbiy-iqtisodiy faoliyatlarini boshlaganlar. Mamlakat iqtisodiyotidagi tub o'zgarishlar, uning xom ashyo beruvchi yo'nalishidan raqobatbardosh oxirgi iste'mol uchun pirovard mahsulot ishlab chiqarishga o'tayotganligi kasb-hunar ta'limiga butunlay yangi vazifalarni qo'yimoqdaki, ular endi malakali ishchilargina emas, balki har biri bir necha kasbni egallagan iqtisodiy savodxon xodimlarni ham etkazib berishlari kerak. Iqtisodchi xodim ishlab chiqarish xarakteriga tez moslashuvchi mutaxassis bo'lib, u davlat va nodavlat korxonalarida faoliyat ko'rsatib keta olish imkoniyatiga ega bo'lmog'i lozim.

Chunonchi, yuqori malakali raqobotbardosh iqtisodchi xodimlar tayyorlashda iqtisodiy savodxonlik kursining alohida xususiyatlari, ahamiyati va o'z o'ri bor bor.

Iqtisodiy ta'lim kasb-hunar kollejlari ham kasbiy, ham umumta'limiy ahamiyatga ega. U ishlab chiqarish fanlari bilan birgalikda tanlangan kasb bo'yicha amaliy faoliyat uchun zaruriy bilim, ko'nikma va malakaning shakllanishini ta'min etadi. Zero, korxonalarda ishlab chiqariladigan mahsulotlar

sifati fan, texnika va texnologiyalar taraqqiyotining hozirgi zamon bosqichi sharoitida ishlab chiqarish mehnatiga kirishgan yosh kichik mutaxassislarning iqtisodiy-kasbiy tayyorgarliga bog'liq. Bu noiqtisodiy OTM talabalarida zaruriy kasbiy ko'nikma va malakalarni shakllantiruvchi iqtisodiy ta'lim asoslarini chuqur o'zlashtirishga e'tiborni kuchaytirishni talab etadi. Biz noiqtisodiy yo'nalishdagi noiqtisodiy OTM talabalarining iqtisodiy savodxonligini rivojlantirish maqsadida fakultativ mashg'ulotlar uchun mo'ljallangan maxsus «Iqtisodiy savodxonlik» kursi va uning dasturini ishlab chiqdik. Ushbu dastur umumta'lim maktablarida o'qitiladigan «Iqtisodiy bilim asoslari» hamda noiqtisodiy OTM talabalarini uchun nashr etilgan «Iqtisodiy bilim asoslari» va «Iqtisodiyot asoslari» qo'llanma va darsliklarining bevosita mantiqiy davomi hisoblanadi.

«Iqtisodiy savodxonlik» kursi bo'yicha bir necha dastur variantlari ishlab chiqilishi mumkin. O'qituvchi o'z ta'lim muassasasida predmet (kurs)ni o'qitishning aniq shart-sharoitlarini: o'quv soatlarini, o'z malakasi darajasini, talabalarning tayyorgarligi darajasini, ta'lim muassasasining texnik ta'minotini, tegishli o'quv materiallarining mavjudligi va mavjud emasligini hisobga olgan holda dastur variantlaridan birini tanlashi mumkin. Mavzular bo'yicha o'quv vaqtini taqsimlashning taklif etilgan varianti yo'naltiruvchi xarakterga ega bo'lib, o'qituvchi dasturning u yoki bu bo'limiga ko'proq e'tibor qaratishi mumkin. Bunda talabalarning bilishga bo'lgan qiziqishi va tayyorgarlik darajasini hisobga oladi. O'qituvchi o'z dasturini ishlab chiqishida «Iqtisodiy savodxonlik» kursi mazmunida aks etuvchi asosiy iqtisodiy konsepsiyalar ro'yxatidan foydalanadi. Iqtisodiy tushunchalarni o'rganish oddiydan murakkab sari boradi.

«Iqtisodiy savodxonlik» dasturi mashg'ulot o'tkazishning faol shakllaridan keng foydalanishga asoslanilgan. Pedagogik tajribalar ko'rsatadiki, ulardan keng foydalanish talabalarning nazariy va amaliy bilimlarini chuqurlashtiradi. Talabalar olgan iqtisodiy bilimlarini amalda qo'llash bo'yicha amaliy malakaga ega bo'lalilar, boshqa predmetlarni oson o'zlashtiradi. O'quv mashg'ulotlarida ish o'yinlari va kompyuter o'yinlari qoidasini tushuntirish vaqt talab etadi, chunki u olingan natijalarni tahlil etish va talqin qilishda alohida

ahamiyatga ega. Dasturga adabiyotlar ro'yxati ilova qilinadi va ular o'qituvchilar uchun tavsiya etiladi. Shu bilan birga dastur bo'yicha ishlash biznes va tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq jarayonlar haqida yaxlit tasavvurga ega bo'ladi. Boshqa iqtisodiy fanlar (bank ishi, marketing, menejment, qimmatli qog'ozlar bilan amallar)ni o'rganish o'quv amaliyoti bilan uzviy bog'liq.

Uzluksiz ta'lim tizimini joriy etishning alohida xususiyatlaridan biri ta'limning mustaqil turi sifatida o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining kiritilishi hisoblanadi. Bu bozor iqtisodiyoti sharoitida faoliyat ko'rsatadigan malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga yo'naltirilgandir. Kasb-hunar ta'limida umumkasbiy bilim asoslarini chuqur o'rgatish orqali talabalarni iqtisodiy faoliyatga tayyorlash va ularda amaliy malakalarni rivojlantirish kabi muhim vazifalar amalga oshiriladi. Xalq xo'jaligiga raqobatbardosh mutaxassislar etishtiruvchi kasb-hunar ta'limi muassasalarida tayyorlanadigan kadrlarni, ya'ni bevosita iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanadigan ijodkor kichik mutaxassis (tadbirkor, tijoratchi, texnik-arxitektor, kompyuter-dizayneri, plakatchi-rassom va ratsionalizator-ixtirochi) larni kasbiy tayyorlashda iqtisodiy ta'lim muhim o'rin tutadi. Zotan, zamonamizning buyuk iqtisodchilari ham talabalik yillarida maktab partasida o'tirib, kasbiy-iqtisodiy faoliyatlarini boshlaganlar. Mamlakat iqtisodiyotidagi tub o'zgarishlar, uning xom ashyo beruvchi yo'nalishidan raqobatbardosh oxirgi iste'mol uchun pirovard mahsulot ishlab chiqarishga o'tayotganligi kasb-hunar ta'limiga butunlay yangi vazifalarni qo'yimoqdaki, ular endi malakali ishchilargina emas, balki har biri bir necha kasbni egallagan iqtisodiy savodxon xodimlarni ham etkazib berishlari kerak. Iqtisodchi xodim ishlab chiqarish xarakteriga tez moslashuvchi mutaxassis bo'lib, u davlat va nodavlat korxonalarida faoliyat ko'rsatib keta olish imkoniyatiga ega bo'lmog'i lozim.

Chunonchi, yuqori malakali raqobotbardosh iqtisodchi xodimlar tayyorlashda iqtisodiy savodxonlik kursining alohida xususiyatlari, ahamiyati va o'z o'rnini bor bor.

Iqtisodiy ta'lim kasb-hunar kollejlari ham kasbiy, ham umumta'limiy ahamiyatga ega. U ishlab chiqarish fanlari bilan birgalikda tanlangan kasb

bo'yicha amaliy faoliyat uchun zaruriy bilim, ko'nikma va malakaning shakllanishini ta'min etadi. Zero, korxonalarda ishlab chiqariladigan mahsulotlar sifati fan, texnika va texnologiyalar taraqqiyotining hozirgi zamon bosqichi sharoitida ishlab chiqarish mehnatiga kirishgan yosh kichik mutaxassislarning iqtisodiy-kasbiy tayyorgarliga bog'liq. Bu noiqtisodiy OTM talabalarida zaruriy kasbiy ko'nikma va malakalarni shakllantiruvchi iqtisodiy ta'lim asoslarini chuqur o'zlashtirishga e'tiborni kuchaytirishni talab etadi. Biz noiqtisodiy yo'nalishdagi noiqtisodiy OTM talabalarining iqtisodiy savodxonligini rivojlantirish maqsadida fakultativ mashg'ulotlar uchun mo'ljallangan maxsus «Iqtisodiy savodxonlik» kursi va uning dasturini ishlab chiqdik. Ushbu dastur umumta'lim maktablarida o'qitiladigan «Iqtisodiy bilim asoslari» hamda noiqtisodiy OTM talabalarini uchun nashr etilgan «Iqtisodiy bilim asoslari» va «Iqtisodiyot asoslari» qo'llanma va darsliklarining bevosita mantiqiy davomi hisoblanadi.

«Iqtisodiy savodxonlik» kursi bo'yicha bir necha dastur variantlari ishlab chiqilishi mumkin. O'qituvchi o'z ta'lim muassasasida predmet (kurs) ni o'qitishning aniq shart-sharoitlarini: o'quv soatlarini, o'z malakasi darajasini, talabalarning tayyorgarligi darajasini, ta'lim muassasasining texnik ta'minotini, tegishli o'quv materiallarining mavjudligi va mavjud emasligini hisobga olgan holda dastur variantlaridan birini tanlashi mumkin. Mavzular bo'yicha o'quv vaqtini taqsimlashning taklif etilgan varianti yo'naltiruvchi xarakterga ega bo'lib, o'qituvchi dasturning u yoki bu bo'limiga ko'proq e'tibor qaratishi mumkin. Bunda talabalarning bilishga bo'lgan qiziqishi va tayyorgarlik darajasini hisobga oladi. O'qituvchi o'z dasturini ishlab chiqishida «Iqtisodiy savodxonlik» kursi mazmunida aks etuvchi asosiy iqtisodiy konsepsiyalar ro'yxatidan foydalanadi. Iqtisodiy tushunchalarni o'rganish oddiydan murakkab sari boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh. M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent, "O'zbekiston", 2017 yil, 488 bet.
2. Jumanov X. Iqtisodiy bilim asoslarini o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. Toshkent. 2021.

3. Mirsaidov M. S. Tadbirkorlik asoslari. Darslik. –T.: O‘zbekiston, 2002.
4. Tojiboev A., Asatullaeva M. Iqtisodiy ta’lim tarbiya jarayonida ma’naviy meroslardan foydalanish. // J. Kasb-hunar ta’limi. -2005.